

Dr.Mārtiņš Luters, tiešām?

Kad Mārtiņa Lutera dzīves un darbu apskats izrādās safabricēts

2017. ir nozīmīgs Reformācijas jubilejas gads, kad 31. oktobrī apritēs piecsimt gadi, kopš Mārtiņš Luters pienagloja (jeb kā vairāki pētnieki dedzīgi apgalvo – nepienagloja) *95 tēzes* pie Vitenbergas pils baznīcas durvīm. Šo apaļo jubileju piemin ne vien luterāņi un citas kristīgas konfesijas, bet par to runā arī daudz plašāk, tajā skaitā, ar baznīcu attālāk saistīti vai nemaz nesaistīti cilvēki un organizācijas. Pēdējiem šādas darbības reti ir saistītas ar Mārtiņa Lutera lomu ticības vai baznīcas jomā. Viņiem tā vairāk ir iespēja pateikt kaut ko par šo notikumu un ar to saistītajiem cilvēkiem (pirmkārt, Mārtiņu Luteru) no sava skatījuma un interešu punkta un, neslēpsim, daudzos gadījumos uz mums nozīmīgo svinību fona izrādīt sevi, arī kaut ko iegūt vai nopelnīt. Vispārējs pienesums no šiem pūliņiem var būt labs vai arī ne pārāk.

Pie, manuprāt, visai veiksmīgiem ar Reformācijas jubilejas aktivitātēm saistītiem piemēriem varētu pieskaitīt kādas bērnu rotaļlietu firmas radītu mazu Lutera lellīti, kuras mazajās rokās var pat ielikt grāmatiņas (M.Lutera Jaunās Derības tulkojuma) un rakstāmspalvas klucīšus. Tagad ir iespēja izpausties katram, kam vien ir pietiekoši naudas šādam nieciņam, un ir vēlme šādu Luteru ielikt savā plauktā vai dot bērniem pamētāt pār ēdamgaldu vai ielikt rotaļu pilī. Tomēr visi gadījumi nav tik nevainīgi, ir arī krietni mazāk uzteicami piemēri.

Šajā janvārī latviski lasošos lasītājus jau ir sasnieguši pāris ar mūsu baznīcu nesaistītu autoru raksti par Mārtiņu Luteru. Pieļauju, tie nebūs pēdējie, un vienam būtu nepieciešams pievērst vērību. Tomēr, pirms ķeros klāt pašai apskatāmajai publikācijai, vēlos pakavēties pārdomās par nepieciešamību reaģēt vai nē uz šādiem materiāliem.

Vai nu nebija labāk paklusēt?

Šinī laikā ikvienu no mums apņem tik nenormāli liels informācijas apjoms, ka cilvēks, pat gribēdams, to visu nevar apgūt, kur nu vēl uz to reaģēt. Arī mūs, latviski rakstošajā telpā ir krietni jāpadomā, ko lasīt, un ko nelasīt, par ko vēlāk izteikties, bet ko ignorēt.

Runājot par konkrēto, tautas valodā izsakoties, gana dzelteno izdevumu, man jau no paša sākuma bija vēlmei labi un dibināti iemesli nereaģēt. Pirmkārt, uz sensāciju izdevuma vāka redzamais Mārtiņa Lutera

attēls ar diezgan īpatnēju, lai neteiktu skarbāk, virsrakstu nesolīja neko ticībai celsmīgu vai intelektuāli bagātinošu. Manuprāt, to pat lasīt nebija īpašas jēgas. Otrkārt, nereti, iesaistoties domapmaiņā, mēs nevis stiprinām mums interesējošu aspektu apskatāmajā tematā, bet *esam spiesti spēlēt pēc citu noteikumiem*. Piemēram, vēsturē ir sevi ierakstījis kāds vīrs, kurš, lai sagādātu sev slavu, nodedzināja Efezas pilsētas Artemīdas templi, vienu no tā sauktajiem antīkās pasaules septiņiem brīnumiem. Aprēķins izrādījās nekļūdīgs, katrs, kas lasa par šo templi, uzzina par šo cilvēku. Vai nav dīvaini un pat kaut kā nepareizi, ka, lai arī tādās senatnes negēlis savā laikmetā saņēma pelnītu sodu, rezultātā, ir sasniedzis to, ko vēlējas? Citiem vārdiem, vai mums, tiem, kas tieši vai netieši cieš no šādas vai līdzīgas ļaunprātības, ir jāpiedalās mums nevēlamu nolūku iedzīvināšanā? Mēs gan esam citā laikmetā, kad centieni panākt atpazīstamību ir celti godā, un tos sauc par *sabiedriskajām attiecībām*. Šajā *rotaļā* ir vienalga, vai līdzekļi ir cildeni vai nekrietni, galvenais, lai par tevi runā. Pat sabiedriskie saziņas līdzekļi, kuru praksē sagaidām pasargājumu no komercmēdiju taktikas, nav pilnīgi brīvi no šādu metožu izmantošanas. Tāpēc skatītājs un lasītājs ir pakļauts lielai daļai skandalozas un šokējošas informācijas, jo auditorijai tas ir krietni interesantāk, un, līdz ar to – saistošāk, kas savukārt nozīmē – pelnošāk.

Tomēr, kā nereti tas gadās, nebija lemts īstenoties manam labajam plānam: nelasīt zemāk apskatīto rakstu, taupīt līdzekļus, un vēl vairāk – laiku, un sevi pasargāt no paredzami pamatotas, bet nevienam nevajadzīgas *cepšanās*.

Divi savstarpēji nepazīstami draudzes cilvēki bija uzķērušies uz ar skandāliem veltīta izdevuma mārketinga āķa, izlasījuši rakstu un nu jautāja manu, baznīcas vēsturnieka viedokli. Vairs nebija, kur sprukt. Lai atbildētu uz jautājumiem, kuri pēc turpmāk apskatītās publikācijas var rasties draudžu cilvēkiem un citiem godprātīgas informācijas meklētājiem, un pēcāk noformulēt atbildi, man nācās šo publikāciju izlasīt. Vēl viens aizbildinājums šī komentāra rakstīšanai bija vēlme piedāvāt lasītājam vairākus atskaites principus – vienkāršu metodoloģiju, ar kuru palīdzību uzdot kritiskus jautājumus līdzīgiem rakstiem. Savukārt tālāk apskatīto publikāciju vēlos izmantot kā piemēru. Savu argumentāciju zemāk izvēršīšu punktos – izmantoti avoti, ievērots konteksts un korekti fakti, bet, manuprāt, nozīmīgākais pat nav izvērstajos punktos. Svarīgākais visā šajā situācijā ir acu priekšā paturēt kristiešu uzdevumu – Evaņģēlija nešanas pavēli (Mt 28:19), pārējais ir tikai papildus līdzeklis šī uzdevuma veikšanai.

Tomēr pirms es pievērsos šajā rakstā apskatāmajai publikācijai, es vēlētos lasītājam atgādināt vienkāršu patiesību. Ļoti laba izvēle ir bez

īpašas vajadzības nemaz neiepazīties ar (nelasīt) materiāliem, kuru saturā nav paredzama kristīga celsme un intelektuāls bagātinājums. Jo šādu publikāciju lasīšanas ļoti ticams rezultāts būs velti izniekoti līdzekļi un laiks. Beigu galā, ir taču patiesi svarīgas lietas, kurām tiek paņemts nost laiks, lai iesaistītos nevajadzīgās sarunās. Pirmkārt, tā ir ģimene, kura pamatoti prasa mūsu laiku un, pretēji liekai reaģēšanai, ir Dieva pavēlēta un ar Dieva svētību piepildīta.

Tātad, par ko ir runa?

Bet nu, īss apskats par mana komentāra vaininieku – izdevumā *Planētas noslēpumi* (Nr.1, 2017.g.) 34. – 45.lpp. atrodamo Arņa Terzena rakstu „Prāta pakļaušanas lielmeistars”.

Virsraksts, sākotnēji var likt domāt, ka rakstīts tiek par kādu no *kašpirovska* veida vai līdzīgiem šarlatāniem. Tomēr nē, apskats ir veltīts nevienam citam kā baznīcas reformatoram Dr.Mārtiņam Luteram (1483. – 1545.). Nav noslēpums, ka uz gana vienkāršotiem, cilvēku skandālu mīlestību izmantojošu izdevumu vākiem liek skaļus uzrakstus, kas ne vienmēr saskan ar tekstā publicēto vai atspoguļo to. Arī šis ir tas gadījums, jo par kaut kādām Lutera “prāta pakļaušanas lielmeistara” dotībām vai rīcību runa, protams, neseko.

Raksta pirmajā lapā likts liels attēls, kas vispārēji tiek pierakstīts Mārtiņam Luteram. Spriežot pēc attēlā redzamā vīra sejas vaibstiem, tas nav no Lutera dzīves laikā tapušajiem portretiem, bet ar kāda drauga vai nedrauga roku radīts jau pēc paša reformatora aiziešanas mūžībā. Ja tā, vai tad kāds brīnums, ka minētā portretā redzamā vīrieša sejas panti vairāk līdzinās vienam no Lutera tuviem draugiem Johanam Bugenhāgenam (1485. – 1558.)!? Tomēr, ne jau par mākslu un mākslinieku darbu izvēli ir šis stāsts.

Pēc iepazīšanās ar virsrakstu, pievērsos ievadam. Te iezīmējas nedaudz atšķirīgs, bet arvien provokatīvs virziens, kurā atrodama viena no noteicošajām tālākā teksta domām: „saistībā ar Lutera runa ir par faktiski stipri vien nojūgušos cilvēku.” Sākotnējās lapaspusēs dots vispārējs ieskats Lutera dzīvē un mācībā, sevišķu interesi izpelnījusies Lutera laulātā draudzene Katrīna. Tālāk tekstā vairākkārt un izvērsti Luteram īpaši pierakstīts antisemītisms, līdz noslēgumā notiek atgriešanās pie jautājuma *ģēnijs vai plānprātīgs*. Tātad, jau ievadā definētā pamatdoma vijas cauri rakstam, tiek papildināta ar vairākām stāsta līnijām, sākotnēja

uzstādījuma pastiprināšanai. Īsi sakot, radīts diezgan nepatīkama cilvēka tēls.

Man pašam Mārtiņš Luters ir viens no mīļākajiem autoriem un nozīmīga autoritāte teoloģijā. Kaut arī Dievs caur Luteru izdarījis ir daudz labas lietas, protams, Luters nav dievs/elks, bet tikai tāds pat grēcinieks kā citi. Lai nepārkāptu Lutera *dievišķošanas* robežu, gadu gaitā esmu ievīlīcis tādu kā šķirtni starp Lutera uzrakstītām ļoti noderīgām lietām, kuras pamatotas Bībelē un atklāj ko nozīmīgu, un vairākiem jautājumiem, kur man ir atšķirīgs viedoklis. No savas zināšanu un pieredzes bāzes vērtējot *Planētas noslēpumos* publicēto rakstu par Mārtiņu Luteru, man būtu vairākas lietas, kuras es vēlētos apskatīt sīkāk, lai gan pievērsties visām niansēm nevaru laika un telpas ierobežojuma dēļ.

Īsi formulējot, A.Terzena rakstā par Mārtiņu Luteru un viņa darbību formulētais visumā diezgan krasi atšķiras no Lutera pētniecības simtgadēs aprakstītā un A.Terzena raksts izsaka minējumus, kuri prasītu pamatotu paskaidrojumu. Vai A.Terzena raksts sniedz nepieciešamos attaisnojumus saviem apgalvojumiem? Protams, prasība pēc godprātīga pētnieciskā darba nav gluži uz skaļu, lasītāju piesaistošu tā saukto *atklājumu* pat skandālu apraksta tiražēšanai paredzēta izdevuma mērķis, bet, manuprāt, lasītāja rokās nonākušais A.Terzena raksts būtu iekrāsojams ar tik daudz jautājuma zīmēm, ka zināma skaidrība tomēr derētu, kas sekojošajos trīs punktos meklēs izmantoto avotu, pētījuma konteksta un korektu faktu argumentus, lai izzinātu, vai šie pamati ir kā vaļi, kuri var iznest jebkuru kritisku jautājumu smagumu.

Trīs kritiski jautājumu loki

Lai tiktu skaidrībā, cik pamatoti ir A.Terzena rakstā dotie fakti un izvirzītie apgalvojumi, apskatīšu, no kurienes tie nāk (izmatotos avotus), pievērsīšos autora izpratnei par apskatāmo tematu (uzdošu konteksta jautājumus) un, noslēdzot, paanalizēšu vairākus viņa minētus faktus.

Godprātīga pētījuma starta līnija – avoti

Mēs neesam pirmie šajā pasaulē. Neskaitāmas paaudzes pirms mums jau ir veikušas ieguldījumu pasaules lietu būtības izzināšanā un aprakstīšanā. Tieši tāpēc labākais ceļš, kuru iet godprātīgam autoram, lai sasniegtu faktos balstītu (drošticamu) rezultātu, ir par konkrēto tematu iepazīties ar labākajiem pētījumu paraugiem jau esošajā zināšanu kopumā. Tā kā Arnis Terzens nav plaši atzīts par Mārtiņa Lutera dzīves un darbu

pazinēju, tad jau no paša raksta lasīšanas sākuma man ļoti nodarbināja jautājums, kas ir autoritātes, uz kurām balstoties, viņš ir radījis šo rakstu?

Rakstā atrodamas pietiekoši daudz atsauces uz *pētniekiem* (35., 36., u.c.lpp.) vai *apskatniekiem* (40.lpp). Par kādiem pētniekiem ir runa, to lasītājs gan uzzina tikai jau krietnā raksta vidū – 41.lpp., kur savas citējumu intensitātes apjoma dēļ kā galvenā raksta autoritāte, parādās Daniels Grubers. Jāatzīst godīgi, es savos nu jau apmēram 20 gadu ilgajos pētniecības meklējumos ar šo uzvārdu sastopos pirmo reizi. Ceru, man par pamatotu aizbildinājumu kalpo secinājums, ka šis autors nav atzīts kā Lutera pētnieks, viņš ir publicējis kādas grāmatas, bet, cik nu varēju to atrast, par Lutera viņš ir izteicies vien internetā. Vadoties pēc paša A.Terzena atsaucēm, šodienas pētniekiem pieskaitāmais D.Grūbers, liekas, iet visai radikāli atšķirīgu pētniecības ceļu no Lutera atzīto pētnieku jau ilgstoši iestaigātā. Cik pamatoti ir vientuļa pētnieka apgalvojumi, kas ir pretrunā ar daudzu atzītu pētnieku secinājumiem, ir nopietns jautājums, pie kura sīkāk pakavēšos sava raksta piekšpēdējā punktā.

Otrs A.Terzena autors, kurš gan citēšanas intensitātē tālu atpaliek no D.Grubera, ir *Ronalds* Beintonu (43.lpp.). Tādu zinātnieku man neizdevās atrast, tāpēc pieļauju, ka te būs iezagusies kāda kļūda, un runa būs par *Rolandu* Beintonu, kurš ir 20.gs. vidus atzīta ASV autoritāte Lutera pētniecībā. Vienu no saviem *interesantajiem* secinājumiem A.Terzens ir pamatojis uz Beintona rakstīto, bet bez precizējuma, kur Beintons to saka. Ņemot vērā A.Terzēna rakstā paustās, it kā no Beintona aizgūtās domas asumu, būtu nepieciešams precizējums, jo arī es esmu lasījis vienu otru Beintona darbu, bet tik radikālu apgalvojumu neatceros.

Trešais A.Terzena tekstā minētais autors ir Makss Vēbers, kurš ir atzīta autoritāte citās sfērās, bet par Lutera, cik man zināms, nav veicis padziļinātus pētījumus. Pārējās atsauces izdarītas jau noslēguma daļā, kas maz saistāmas ar teksta pamatmateriāla formulētajām ambīcijām.

Tātad, spriedumus par Mārtiņa Lutera dzīvi un darbiem A.Terzens ir balstījis vienā iepriekšējo paaudžu pētītāja laikam jau atsevišķā (iespējams, pat no konteksta izrautā) izteicienā, vēl vienā autora darbā, kurš nav atzīts Lutera pētniecības jomā, un uz pētnieku, kuram nav gandrīz nekāda sakara ar Lutera pētniecību. Man rodas jautājums, ja vidusskolnieks savam zinātniskās nedēļas ietvaros rakstāmā darbam pamatā liek šādus vienpusējus un nedrošus pētāmās jomas avotus, vai viņš ir spējīgs nokārtot zinātnisko darbu? Tomēr A.Terzenam šādi godprātīgas pētniecības pamatu trūkumi šķiet nav traucēklis, lai sagatavotu rakstu, un,

kas mani vēl vairāk šokē, lai izvirzītu un uzturētu astronomisku ambīciju apgalvojumus!?

Lai novērstu turpmākus pārpratumus ar M.Luteru saistītos jautājumos, te labprāt pievienošu pāris autorus, uz kuriem A.Terzenam un ne tikai viņam turpmāk būtu lietderīgi balstīties, ja viņš vēl kādreiz gribēs kaut ko rakstīt par Luteru, vai vienkārši paplašināt savu redzesloku.

No pasaulē šobrīd autoritatīvākajiem Lutera pētniekiem nosaukšu četrus: divus vācu autorus – Martinu Brehtu (Brecht) un Osvaldu Baijeru (Bayer) un divus amerikāņus – Robertu Kolbu (Kolb) vai Timotiju Vengertu (Wengert). Esmu drošs, ka iepazīšanās ar šo meistarų grāmatām būtu devušas krietni izvērtētāku skatījumu uz Mārtiņa Lutera dzīvi un darbiem. Ja nu šie manis minētie autori un viņu biezu biezie darbi vācu un angļu valodās A.Terzenam nav tūliņ pieejami, tad īpašas grūtības neprasa nedaudz mazākā kalibra zvaigznīšu darbi pie Lutera pētniecības debesīm, kas turklāt ir pieejamas arī latviski, piemēram, Bernharda Lozes un Džeimsa M.Kitelsona pētījumi.¹ Tomēr ne uz vienu no šiem Lutera pētniecības gigantiem A.Terzens nav laikam pat paskatījies. Bet žēl, jo tad būtu aiztaupīta ne viena vien kļūda un arī muļķība, kā apskatīts mana raksta priekšpēdējā punktā. Vēl skumjāks šis apsvērums ir tāpēc, ka, ja pirms 20 gadiem latviski lasošs cilvēks varēja aizbildināties ar labu Mārtiņam Luteram veltītu grāmatu neesamību latviešu valodā, tad šodien, kad paša Lutera darbu latviešu valodas tulkojumi jau plauktā aizņem teju metru, tāda paviršība norāda uz nepiedodamu neinformētību vai nevēlmi zināt.

Tātad, paskatoties izmantotās autoritātes, uzprasās diezgan neglaimojošs secinājums par A.Terzena avotu atlasī, kas, vispieklājīgāk izsakoties, neliekas nosedzam viņa apskatāmo tematu elementārā līmenī, kur nu vēl attaisnot vēlāk šeit apskatāmos tik radikālos spriedumus, kādus viņš savā publikācijā ievietojis.

Publikācijas pamats – pētījuma konteksts

Godprātīga pētījuma pamatā, kad ir izraudzīti uzticami avoti, ir izpratne par pētījuma kontekstu. Šinī gadījumā, būtu tikai elementāri, ja bez drošticamiem un autoritatīviem pētniekiem, A.Terzens būtu iepazīsies

---

¹ Bernhards Loze, *Mārtiņš Luters: Ievads Lutera dzīvē un darbos* (R.: Luterisma mantojuma fonds, 2008), 328 lpp., Džeims M.Kitelsons, *Luters – reformators* (R.: Luterisma mantojuma fonds, 2002), 337 lpp.

arī ar kādu no Lutera darbiem, tā sakot, lai pētāmais objekts – šinī gadījumā – Mārtiņš Luters – A.Terzenam nebūtu svešs.

Sākotnēji rodas sajūta, ka A.Terzens būs rīkojies akadēmiski un gājis godprātīga pētnieka ceļu – jau ievadā (35.lpp.) ir Lutera citāts, viens otrs parādās vēl tekstā (piem., 38., 39. – 40., u.c.lpp.), beigu galā ir pat vesela sleja ar Lutera padomiem (42. – 43.lpp.).

Tomēr, līdztekus tam parādās kādas dīvainas un grūti skaidrojamas nepilnības. Pirmkārt, dotajiem citātiem nereti trūkst konteksta, kas tos dara grūti saprotamus, un no kuriem A.Terzens gūst dīvainus, Luteram neraksturīgus secinājumus. Te par piemēru noder iepriekšējā rindkopā minētais ievadā liktais citāts, kurā, spriežot pēc Lutera lasītā, Luters ir izteicies par taisnā Dieva saprašanas problēmu, bet A.Terzens te redz ticīgajam nepieņemamu šaubu citātu. Kā jau teicu iepriekš, konteksts palīdz nenonākt nevajadzīgos strupceļos. Otrkārt, kad runa ir par (38.lpp.) *Lutera galvenajiem darbiem*, sniegtie nosaukumi man – Lutera darbu mīļotājam un pietiekoši labam pazinējam – ne vienā vien gadījumā ar grūtībām ļauj atpazīt, kas ar ko ir domāts. Kāpēc tā? Vai tad nav tik vienkārši – aiziet uz Nacionālo bibliotēku un apskatīties tur pieejamos Lutera darbus un to nosaukumus latviski? Tur vai pat tikai uzklīkšķinot uz interneta adreses www.lmf.lv vajadzētu būt iespējamam atrast nosaukumus, un nebūtu radusies situācija, kad ar ambiciozu nosaukumu *Par babiloniešu baznīcas sagūstīšanu* patiesībā laikam jau domāta ir labu laiku pieejamā lasītājam latviešu valodā precīzi un labskanīgi tulkotā *Baznīca Bābeles gūstā!*? Manuprāt, atklājums par A.Terzena neorientēšanos Lutera izdevumos liecina, ka A.Terzens pārāk maz vai nemaz nav pievērsis uzmanību apskatāmā temata kontekstam. Proti, viņš nemaz īsti nezina neko daudz par Lutera grāmatām. Iespējams, ka citātus A.Terzens ir atradis kādā citātu apkopojumā, un viņam nav zināms to konteksts Lutera darbos. Šādu pieņēmumu ar uzviju vainago vēl viena “pērle” *Lutera galvenajos darbos – Lielais un mazais katķisms*, kuru neviens meklētājs nekad neatradīs Lutera darbu sarakstā, jo te ir runa par diviem darbiem *Lielo katehismu*² un *Mazo katehismu*. Turklāt, ja vien A.Terzens būtu iepazinies ar uz šo brīdi jau labi nostabilizēto Lutera darbu izdošanas praksi, tad viņš zinātu, ka latviski nu jau mēs runājam par

---

² Grūti komentēt, ko ar terminu *katķisms* domājis A.Terzens, jo latviešu luteriskajā baznīcā *katķismus* (kā latviski neveiklu terminu) nedrukā jau labus gadus 20, tāpēc, ka šīm grāmatām ar *kaķiem* nav nekāda sakara. Šo, it kā sīkumu, šeit bija nepieciešami atzīmēt, jo pašu apskatāmo vīru – *Mārtiņu* Luteru – A.Terzens ļoti *moderni* par *Martinu* pierakstīja.

Lutera veiktiem Bībeles *skaidrojumiem*, nevis *komentāriem*. Pēdējais ir it kā sākums, bet liecina par zināmu lietpratību apskatāmajā priekšmetā.

Pēc šī punkta izpētes rodas daudz jautājumi par A.Terzena kompetenci apskatāmajā tematā, kuros diez vai var rast pamatu vērtējumam, ka lasītāja rīcībā ir nonācis kontekstam atbilstošs pētījums. Līdzās dīvainai A.Terzena atsauču autoritāšu izvēlei šis – konteksta aspekts – ir otrais, kurš liek uzdot vēl vairāk nopietnus jautājumus, par A.Terzena zināšanām tematā, kur viņš, kā priekšpēdējā punktā apskatīsim, izvirza ambiciozus apgalvojumus. Vai pētījumam vēl daudz ir palicis, uz ko pamatot savu objektivitāti, ja divi no nepieciešamiem vismaz trijiem *vaļiem* uz kuriem droši var būvēt pētījumu, jau ir izrādījušies vien *kazragi*, kuri ir pārāk nenozīmīgi, lai nestu jelkādu pamatojuma smagumu?

Fakti, faktiņi...

Pēc nopietnu problēmu konstatējuma pirmajos divos punktos, pievēršamies pēdējam – minētajiem faktiem. Principā, faktu pārbaudīšana pirms publikācijas nevajadzētu būt pārlieku grūtam darbam – pietiek vien rūpīgi izlasīt avotu, salikt pareizos gadus un vietas, un – lieta darīta! Un tomēr, arī šeit ir šis tas aizķeras un atrodas problēmas.

Kā pirmo vēlētos minēt kādu amizantu kļūdu (35.lpp.), kad A.Terzens min, ka Lutera bērniņa Magdeburgā būtu mācījies *franču* skolā. Martina Brehta pamatīgā triloģija apgalvo, ka praktiski nekas nav zināms par skolu Magdeburgā, kurā Lutera mācījies gadu. Vai A.Terzena dotais skolas apraksts nozīme, ka A.Terzena rīcībā ir kādi jāunatklājumi, kas viņu var padarīt populāru Lutera pētnieku vidū? Tomēr, diez vai, jo A.Terzena liriskais iestarpinājums par Ursulu Kottu (35.lpp.), kas pēc šī autora ir Lutera Magdeburgas laikā notikums, patiesībā ir noticis Eizenahā,³ nākamajā vietā, kur Lutera mācījies. Turklāt tāda lieta kā *franču* skola Lutera laikā, visdrīzāk, pastāvēja tikai franču valodā runājošās pilsētās, bet ne no franču zemēm ģeogrāfiski visai tālu esošajai vācu Magdeburgā. Lutera varēja mācīties *latīņu* skolā, bet tas būtu tikai ļoti iespējams minējums, nevis pārbaudāms fakts.

Viena amizanta kļūda seko nākamajai, kad (37.lpp.) tiek apgalvots, ka 1519.gadā Lutera izsauca uz imperatora tiesu Vormsā, kamēr 41.lpp. zem attēla jau rakstīts, ka Lutera *Vērmsā* (sic!) bijis 1520.gadā. Ņemot vērā, ka no Vormsas līdz Vitenbergai ir apmēram 500 km, tad klosterī dzīvojošais

---

³ Martin Brecht, *Martin Luther is Road to Reformation 1483 – 1521* (Minneapolis, MN: Fortress, 1993), 15. – 19.lpp.

mūks Luters diez vai bieži, t.i. divus gadus pēc kārtas, ceļoja starp šīm abām pilsētām. Turklāt par šādiem ceļojumiem (daudzskaitlī) nav liecību. Varbūt A.Terzena maldināja Vormsa un *Vērmsa*, un viņš domāja, ka tās ir divas atšķirīgas tikšanās reizes? Lai arī kā tas būtu, Lutera Vormsā bija nevis 1519., un pat ne 1520.gadā, bet gan 1521.gada aprīlī, par ko ir rakstīts manis jau minētajās uzticamajās Lutera biogrāfijās.⁴

Pie tādām pašām rupjām kļūdām pieder (37.lpp.) apgalvojums, ka Lutera nosūtīja savas tēzes „Brandenburgas bīskapam un Maincas arhibīskapam”, kas, visdrīzāk, ir domāts *Maincas arhibīskaps Albrehts no Brandenburgas*. Un te varētu vēl turpināt, bet kritiskā jautājuma, par A.Terzena rakstā minēto faktu uzticamu atspoguļojumam jau bijis pietiekami ar minētajiem.

Te, protams, neņemos apgalvot, ka pilnīgi viss A.Terzena publikācijā ir kļūdaini. Nebūt nē, bet pieļauto kļūdu un neprecizitāšu skaits ir tik ievērojams, ka man nav iedomājams, kā šādu darbu varētu vērtēt pozitīvi, ja tas būtu iesniegts kā pirmā kursa pētījums universitātē. Meklējot tuvākās līdzības, jāsaka, ka pat interneta enciklopēdijā *vikipēdija* vidēji ir krietni mazāk faktu kļūdas, nekā A.Terzena publikācijā, un tas diez vai ir uztverams kā kompliments.

Kā tad ar apgalvojumiem: Lutera – jūcis, antisemīts, zem sievas tupeles?

Ja A.Terzena publikācijā tiktāl esam secinājuši, ka: 1) viņš nav izmantojis akadēmiski drošus avotus, 2) nav īsti orientējies pētniecības kontekstā, un, visbeidzot, 3) pieļāvis lielu daudzumu nopietnu kļūdu un nepilnību, cik uzticami ir viņa secinājumi par Lutera trijās, viņa paša par publikācijā izvirzītajās Lutera personības un darbības pamatlīnijās? Ar nedaudz sīkāk apskatu pievērsīšos šīm trim paša A.Terzena izvirzītām Lutera pētniecības vadlīnijām.

Vai Lutera tiešām bija jūcis, kā jau no paša raksta sākuma A.Terzens mēģina *Planētas noslēpumu* lasītājam iestāstīt? Protams, Lutera idejiskie un politiskie ienaidnieki 16.gs. šādam apgalvojumam piekristu bez minstināšanās. Bet vai viņi ir uzticamākie spriedēji tik delikātā jautājumā? Turklāt, vai viņiem bija pieejami Lutera ārsta atzinumi, lai godprātīgi izsvēru šādu jautājumu? Arī 20.gs. sākumā un vidū, it īpaši, kad vēl salīdzinoši jaunā psiholoģija bija pietiekoši augstā popularitātes līmenī, ne viens vien atgriezās pie līdzīgiem meklējumiem un teorijām. Iespējams,

---

⁴ Sal. Loze, 49., 62., u.c.lpp., Kitelsons, 158. – 161.lpp.

slavenākais šī jautājuma spriedējs būs bijis Ēriks Eriksons (1902. – 1994.) savā 20.gs. 50to gadu darbā. Tomēr pēdējā laikā uzskatiem par Lutera garīgo slimību piekritēju skaits rūk, jo vēsturiski uzticamas liecības kopumā neapstiprina kaut kādu klīnisku diagnozi, un modernas metodes ir zinātniski un medicīniski ierobežotas attiecībā uz tik seniem varoņiem.⁵ Tas, ka Lutera sirdzis ar dažādām miesiskām kaitēm, nekad nav slēpts. Tas noteikti ietekmēja viņa izteiksmes stilu pret tiem, kas viņam nepiekrita, bet saviem atbalstītājiem un kā mācītājs viņš arvien prata būt iejūtīgs, pat maigs. Šo sirsnību ļoti labi var sajust viņa, nu jau arī latviski lasāmajās, sprediķu un postillu grāmatās. Tāpēc ļoti apšaubāmās tiešās un netiešās norādes uz Lutera garīgo ierobežotību, nākas atstāt kā zinātniski nekādi nepamatotas un 21.gadsimtam novecojušas.

Vai Lutera bija antisemitisms? Tas ir viens no A.Terzena galvenajiem uzstādījumiem daudzviet tekstā, kura apogeja ir summēta apgalvojumā (43.lpp.), ka “Lutera teoloģiju nav iespējams nodalīt no antisemitisma”. Visumā šāds apgalvojums vairāku iemeslu dēļ ir ļoti sarežģīts. Manu pētījumu rezultātā, esmu nonācis pie četriem galvenajiem orientieriem, lai daudz maz godprātīgi varētu izvērtēt jautājumu par Lutera un antisemitismu. Pirmais aspekts ir tas, ka laikā pēc Otrā pasaules kara un tā laikā nacistu režīma īstenotā holokaustā bieži sarunas par un ap antisemitismu ir vairāk politizētas, nekā atstātas vēstures izvērtēšanai. Viena daļa mēģina aizbildināt nacistu zvērības un mērķus, tomēr tas nav un nevar būt Dieva Vārdā vai cilvēciskā taisnīguma sajūtā attaisnojami, jo katra cilvēka, kur nu vēl darbi veselas tautības, iznīdēšanai ir pietā baušļa nosodīts smags grēka darbs un noziegums, kas pakļaujams cilvēciskai tiesai, un būs smaga apsūdzība Dieva tiesas priekšā. Tomēr ir arī otra puse, kas ietulko antisemitismu tur, kur tā nav un pat īsti nevar būt. Pēdējais diezgan tieši attiecas uz Mārtiņu Lutera, jo ļoti daudzi pētnieki lasa Lutera darbus nevis ar tām acīm, priekš kurām Lutera 16.gs. savus darbus rakstīja, bet ar to kontekstu, kuru vairākiem Lutera darbiem piešķīra 19.gs. antisemitisma popularizētāji, un īpaši – nacistu 20.gs. ideoloģija. Ja Lutera lasām ar *nacistu dotām brillēm*, tad mēs nevaram viņu vērtēt godprātīgi, tāpēc, pirms spriest par Lutera un antisemitismu, ir jāņem vērā šis pirmais punkts. Otrais aspekts ir tas, ka ir atsevišķi jāvērtē vēsturiskais konteksts, kādā dzīvoja Mārtiņš Lutera, jo katrs cilvēks pastāv savā vēsturiskajā kontekstā. Tikai izprotot šo kontekstu, varam vairāk izvērtēt konkrētu sava laika cilvēku, un viņa mērķus, nodomus un darbus. Galvenais elements šajā sakarā, ir atziņa, ka pretēji mūsdienām, tā laika Eiropā noteicošā bija reliģiskā identitāte, tāpēc tolaik īsti nepastāvēja tāda

---

⁵ Salīdz. Robert Kolb, *Martin Luther Confessor of the Faith* (Oxford: University, 2009), 12.lpp.

izpratne kā etnisks ebrejs vai jūds, bet galvenokārt runa bija reliģiju – jūdaismu. Savukārt par tautību nedomāja tā, kā to domā šodienas latvieši, un vēl mazāk – kā par to domāja nacistu ideoloģija, kura bija līdz ārprātīgai galējībai novedusi tautas etniskās kopības ideju. Gadījumā, ja jūdaists konvertējās kristietībā, uz viņu vairs neattiecās iepriekš pastāvējusī jūdaista koncepcija, bet viņš bija iekļāvies Kristus miesā un kristīgajā baznīcā. Citiem vārdiem, tieši jūdaisms kā reliģija un tā praktiskās izpausmes bija lietas, kas norobežoja kristīgās Eiropas vairākumu bez etniskās izšķirības no to jūdaistu kaimiņiem, kuri tad arī veidoja atsevišķu, atšķirīgu grupu. Vietām šo grupu ierobežoja kādos konkrētos pilsētu kvartālos, vietām viņi dzīvoja pamīšus ar saviem kristīgajiem līdzilvēkiem. Bija laiki, kad dzīve bija mierīga, bija arī grūtību un vajāšanu posmi. Ņemot vērā jūdaistu nošķirtību, bija pārpratumi un stereotipi, tomēr ierobežojumi un vajāšanas pret jūdaisma pārstāvjiem bija lokāli un temporāli ierobežota. Tieši šis ir fons, no kura jāiziet, kad runājam par Lutera. Ļoti daudzi no Lutera jaunības laika darbiem liecina par viņa vēlmi atgriezt jūdus kristietībā, lai līdzīgi kā Pāvils, kas no rabīna Saula dramatiskā veidā kļuva par Kristus liecinieku, arī viņa ticības, miesas un asins brāļi atrastu ceļu pie Jēzus Kristus, kas arī pēc savas miesas un asinīm piederēja tieši šai tautai. Tāpēc, no patiesības ir ļoti tāli apgalvojumi, ka Lutera būtu bijis zvērināts antisemīts visa sava mūža garumā. Bet mūža otrajā pusē, kad nenotika Lutera cerētā lielā atgriešanās, viņš vīlās, un savos izteicienos kļuva ļoti ass. Pēc holokausta sabiedrībā šāds asums nav īsti pieņemams, bet Lutera dzīvoja citā laikā, tāpēc viņa sacīto un rakstīto ir jāinterpretē atbilstoši sava laika prasībām. Ja Lutera pētniecībā neņem vērā šo vēsturiskās atšķirības aspektu, tad tik tiešām var no Lutera prasīt vēl trakākas lietas, piemēram, novedot jautājumu līdz absurdam, vainot viņu tajā, ka viņš nemācēja lietot datoru. Trešais aspekts, kas ir jāņem vērā, kad tiek runāts par Lutera un antisemitismu, tiek nenovērtēts vēl viens sava laika diezgan tāds kā specifisks fenomens – rupjība. 16.gs. Eiropa nebija politikorektuma iespaidota, tāpēc ikviens tā laika pētnieks var saskarties un saskaras ar ievērojami *smagāku* valodu, nekā šodien esam pie tā pieraduši. Piemēram, diez vai šodien būtu pieņemami oficiālā dokumentā kādu nosaukt par *vepri*, kā Lutera nosauca pāvests savā bullā. Turklāt, lai arī Savā žēlastībā Dievs augstu viņu ir pacēlis, Lutera bija no zemniekiem (salīdzinoši necila slāņa) nācis cilvēks, turklāt ar ļoti attīstītu valodu un izteiksmi, kuram *vārdi kabatā nebija jāmeklē*, piemēram, viņam pieder pamudinājums mācītājiem kancelē, sprediķojot, pārkārt pāri tesmeni, lai draudze varētu zīst. Visbeidzot, kā ceturtais aspekts pie šī ir jāņem vērā fakts, ka, kad teologi (un arī Mārtiņš Lutera bija teologs, pie tam, pārsvarā – Vecās Derības teologs!!!) nodarbojas ar Bībeles pētniecību un skaidrošanu, tad neizbēgami

sanāk runāt par jūdiem/ebrejiem, kuru vidū tad, atbilstoši tekstam, ir labi un pozitīvi vērtējami tēli, bet ir arī nosodāmi personāži. Tāpēc par jūdiem vai ebrejiem teologs runā gan labus (piemēram, patriarhu Īzāku vai pravieti Daniēlu) gan ne tik labus (piemēram, par ķēniņu Saulu vai farizejiem) vārdus. Šo aspektu atstājot bez ievēribas, ir autori, kas antisemitismu pieraksta jau Vecās Derības autoriem (Vecās Derības tautas pilntiesīgiem locekļiem un tautiešiem), kas kritiskus vārdus velta saviem tautas brāļiem, ar mīlestībā pamatotu vēlmi viņus atgriezt pie Dieva. Manuprāt, antisemitisma meklējumi šādā kontekstā ir elementāra Bībeles teksta un darbojošos personāžu paša vienkāršākā līmeņa nepārziņāšana, tāpēc būtu jāatrunā uzreiz. Summējot četru nozīmīgu orientieru apkopoto, nevar īsti piekrist A.Terzena izteiktajiem apgalvojumiem par antisemitisma klātbūtni visos Lutera darbos. Vel vairāk, ja to kāds cenzors Lutera darbus *atbrīvotu* no visa, ko pat mūsdienu politkorektajā laikmetā varētu attiecināt uz antisemitismu, savos pamatos Lutera teoloģija paliktu praktiski nemainīga. Tāpēc, lai varētu sacīt kaut ko līdzīgu A.Terzena apgalvotajam, ir vārda diezgan tiešā nozīmē, jāignorē gandrīz visi Lutera nozīmīgie darbi, gan tos, kurus viņš pats uzskatīja par vissvarīgākajiem (*Mazais katehisms* un *Par grības verdzību*), gan arī tie, kurus par nozīmīgākajiem uzskata ievērojamākie Lutera pētnieki. Visbeidzot, ja nu runa ir par to, cik aktīvi Lutens uzbruka jūdaistiem, jāpatur prātā, ka tā nebūtu nebija svarīgākā un pat asākā no Lutera cīņām. Nesalīdzināmi vairāk daudzuma ziņā un arī skarbumu Lutens ir veltījis saviem teoloģiskajiem pretiniekiem – pāvesta atbalstītājiem, radikālajiem reformatoriem un tiem pašiem saviem draudzes locekļiem, kas atkal un atkal ir krituši grēkā, lai arī Lutens tik sirsnīgi viņiem ir nesis Dieva žēlastības vēsti.

Visbeidzot, kā tad ar Kati – Mārtiņa Lutera dzīvesbiedri Katrīnu Luteri? Līdzīgi kā jautājumā par antisemitismu, A.Terzens manāmi izgaršo savu nepatiku pret Luteru un ar viņu saistītu, šinī brīdī – Katrīnu Luteri, dzimušu fon Boru (1499. – 1552.) Kāpēc viņa ir izpelnījies tādu šī autora naidu? Kā savādāk lai raksturo to, ka vīriešu kārtas autors atļaujas par sievieti (cita vīra mīlētu sievu!) rakstīt – kā par “sātanisku un atbaidošu”, “tik ļoti nepievilcīgu” (39.lpp.)? Tie diez vai ir vīrieša cieņai pieļaujami izteicieni. Pārsteidzoši tādi vērtējumi mijas ar vairākiem diezgan pat pozitīviem vārdiem, veidojot tādu kā dīvainu teksta *rasolu*, kur samests viss, *kas atrodams ledusskapī*. Objektīvi vērtējot, Katrīna Lutere bija vērā ņemams sava laikmeta cilvēks – sieva, kas, par spīti grūtībām, spēja pildīt savu Dieva doto uzdevumu – būt sieva un māte, ar apbrīnojamu veiksmi un izturību. Protams, mūsdienās sievas un mātes amats daudziem liekas nicināms un nievu vērts, bet Bībelē tas ir gandrīz visaugstāk slavēts un

teikts. Turklāt tikai civilizācijas ar cieņu pret šo amatu ir spējušas izaugt un pieņemties spēkā. Visam šim lielajam sievas un mātes godam Katrīna Lutere ir ļoti labs paraugs savas dzīves laikā un ar lielu nozīmi arī šodienai.

Trijās interpretācijas sfērās, kas ieņem A.Terzena rakstā ievērojamu vietu, rodami nopietnas un fundamentālas nepilnības, kuras tad arī (komplektā ar iepriekš minētajiem trūkumiem) liek šo rakstu uzskatīt par dezinformatīvu un vietām pat sen miruša bet arvien pelnītu atzinību baudoša cilvēka aizskarošu. Te nu negatīvā jomā redzama viena vientuļa pētnieka (vai nelielas pētnieku grupas) skandalozo apgalvojumu nepamatotība, iepretim Lutera dzīves un darbības faktiem, kuri ir gana aprakstīti atzītu Lutera pētnieku darbos. Patiesi žēl, ka pie šāda sprieduma jānonāk, jo, vērtējot A.Terzena rakstu, nav runa par situāciju, kad akadēmiski un godprātīgi (ar atsaucēm un vispārēji ievērojot pēc iespējas daudzpusīgāku pētniecību) būtu izteikti kādi novērojumi un secinājumi, bet ir nekritiski apkopota vienpusēja informācija, kas interpretēta tādā veidā, kā būtu pieņemami propagandai, līdzīgi komunistu vai nacistu labākajiem paraugiem.

Kopsavilkums

Viens no sava laika *ejosākajiem* Lutera pretinieku pret-Lutera vērstās informatīvās kampaņas (propagandas) tēliem bija Lutere – monstres ar septiņām sejām vai galvām. Šādi viduslaiku nonicinošās sabiedrisko attiecību darboņi runāja, mēģinādami pierādīt Lutera apsēstību, visvisādus grēkus un garīgajās problēmas. Pirmajā reizē pēc A.Terzena raksta izlasīšanas man radās tāda sajūta, kāda varētu būt Lutera draugiem, kad viņi savā laikā saskārās ar šādu apmelojumu vilni. Gluži tāpat kā toreiz, arī A.Terzena rakstā ir izvirzītas Lutera pētniecības lielajiem akadēmiķiem nepieņemamas, marginālas un skandalozas teorijas, bez īpaša konteksta pārziņas, bet ar lielu daļu ambīcijas savu ideju popularizēšanai.

Protams, mēs dzīvojam plurālisma laikmetā, un katrs, kas var atrast izdevēju saviem *palagiem*, tos var publicēt, ja vien saturs neierobežo likuma spēks, bet vai lasītājam ar saviem līdzekļiem un laiku katrs pašiecelta speciālista ambīciju raisīts centiens būtu jāatbalsta? Tas lai paliek katra lasītāja ziņā. Tik tiešām žēl, ka tik cienījama izdevniecība, kā A/S Latvijas Avīzes grupa ir pieļāvusi tik godprātīga pētniecībai un vēstures darbam neatbilstoša, tendencioza un daudzu cilvēku jūtu aizskaroša raksta publikāciju.

Noslēdzot, vai Lutera pētniecība un viņa darbu nozīme A.Terzena un līdzīgi neprofesionālu un tendenciozu rakstu ietekmē ir saņēmusi kādu nopietnu triecienu? Diez vai, jo vēl arvien tomēr ir pietiekoši daudz godprātīgu pētnieku, un, galvenokārt, katrs pat latviešu valodā lasošs cilvēks var pats pārbaudīt patiesību uzticamos un pamatoti augsti vērtētos avotos. Gribētos minēt vismaz vienu pozitīvu elementu, visā šajā juceklīgajā neprofesionalitātē – iespējamais lasītājs var atkal uzskatāmi novērtēt skandalozu sensāciju pilnās literatūras lielākās problēmas, un pārdomāt, vai nākamajā reizē tomēr neizvēlēties ko drošāku un kvalitatīvāku. Ceru, ka rakstā piedāvātā prasība pēc godprātīgas avotu izvēles un izvairīšanās no elementārām kļūdām būs tie rīki, kurus prasīgs lasītājs nenicinās arī citu rakstu testēšanai un kritiskai analīzei. Uz labāku avotu izvēli un kritisku lasīšanu mudinot, arī atvados un šādā visai dīvainā veidā aicinu atcerēties arī to, ka šomēnes, 18.februārī, aprit 471 gadi kopš Dievs pieņēma savā valstībā Savu dedzīgo bērnu Mārtiņu Luteru.

Dievam vien lai ir gods!

Voldemārs Lauciņš, Dr.theol., Lutera Akadēmijas pasniedzējs